

tikleri *Cambridge History of Islam*'ın (Cambridge 1970) II. cildindeki ekonomi, toplum ve kurumlarla ilgili bölümü de Cahen yazmıştır. Ayrıca *l'Encyclopédie de l'Islam*'da ve *Revue Historique*, *Le Moyen Age*, *Journal Asiatique*, *Bulletin de l'Institut Français d'Etudes Orientales de Damas*, *Studia Islamica Byzantion*, *Turcica* gibi dergilerde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır. Makalelerinin büyük bir kısmı *Turcobyzantina et Oriens christianus* (Londres 1974), *Les peuples musulmans dans l'histoire médiévale* (Damas 1977) ve *Makhzûmiyyat, études sur l'histoire économique et financière de l'Egypte médiévale*'de (Leiden 1977) toplanmış, bazıları da Türkçe'ye çevrilmiştir: "XIII. Asır Ortalarında Cezire" (trc. Neşet Çağatay, *AÜİFD*, II/4 [1953], s. 93-106); "İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı" (trc. Zeynep Kerman, *TM*, 17 [İstanbul 1972], s. 77-100); "Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri" (trc. İsmet Kayaoğlu, *AÜİFD*, XVIII [1972], s. 193-202); "Selçuklu Devri Tarih Yazıcılığı" (trc. İsmet Kayaoğlu-Mehmed Dağ, *AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, II/2 [1975], s. 175-198); "Osmanlılardan Önce Anadolu'da Şiilik Problemi" (trc. Sabri Hizmetli, a.e., V [1982], s. 305-319); "İlk Ahiler Hakkında" (trc. Mürsel Öztürk, *TTK Belleten*, L/197 [1986], s. 591-601); "İslâm ve Haçlılar" (trc. İsmet Kayaoğlu, a.e., LI/200 [1987], s. 1045-1051); "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi" (trc. Yaşar Yücel — Bahaeddin Yediylidiz, a.e., LI/201 [1988], s. 1375-1431).

BİBLİYOGRAFYA:

C. Cahen, *İslamiyet. Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (trc. Esat Nermi Erendor), İstanbul 1990, s. 7; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1964, I, 342-346; "Claude Cahen", *Mesa Newsletter*, IV/2, Arizona 1982, s. 7; J. C. Garcin, "Sur Claude Cahen", *Revue de monde musulman et de la Méditerranée*, sy. 59/60 (1991).

MICHEL BALIVET

CÂHİDİ AHMED EFENDİ

(ö. 1070/1659-60)

Halvetiyye-Uşşâkiyye tarikatının
Câhidiyye kolunun kurucusu,
mutasavvıf-şair.

Edirne'de doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Asıl adı Ahmed, mahlası Câhidî'dir. *Kitâbü'n-Nasîha* adlı eserinden Rumelili bir aileden geldiği ve babasının adının Muhammed olduğu anlaşılmaktadır. Kaynakların tasavvufa

intisabından sonraki dönemine ilişkin verdiği bilgiler çelişkilidir. Sâdık Vîcdânî onu Eğrikapı Savaklar Dergâhı şeyhi ve Uşşâkiyye'nin Cemâliyye şubesinin kurucusu Cemâleddin Edirnevî'nin müridi olarak göstermişse de (*Tomar - Halvetiyye*, s. 110) bu bilgi doğru değildir. Zira Câhidî 1070'te (1659-60), Cemâleddin ise 1164'te (1751) vefat etmiştir. Bu yanlışlık sonraki yayınlarda da sürdürülmüştür (Bayrı, s. 874; *TDEA*, II, 6). Öte yandan Hüseyin Vassâf ve Sadeddin Nûzhet Ergun, Ayvansarayî'nin tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde iken (TY, nr. 2466) bugün kaybolan *Ter-cüme-i Meşâyih* adlı eserine dayanarak Câhidî'nin Bosnalı Şeyh Hasan Kâimî Efendi'ye (ö. 1091/1680) intisap ettiğini ve ondan hilâfet aldığını söylerler. Câhidî'den yirmi yıl sonra vefat eden Kâimî, Öziceli Muslihuddin Efendi'nin (ö. 1052/1642) müridi olup onun da şeyhi Sofyalı Bâlî Efendi'dir. Kaynaklarda Kâimî'nin Uşşâki olduğu gösteren bir işaret bulunmadığına göre onun Câhidî'nin şeyhi olması şüphelidir.

Câhidî Ahmed Efendi muhtemelen Edirne'de bir Halvetî-Uşşâki şeyhinden hilâfet aldıktan sonra Çanakkale'ye giderek Kilitbahir'de kurduğu tekkesinde irşad faaliyetinde bulunmuştur. Ölümüne "istirâhat" (1070) kelimesi tarih düşürülmüştür. Halk arasında yanlışlıkla "Câhide Sultan" diye anılan Câhidî'nin türbesi Çanakkale'nin önemli ziyaret yerlerinden olup yine aynı adla anılan mescidin ön tarafında yer almaktadır.

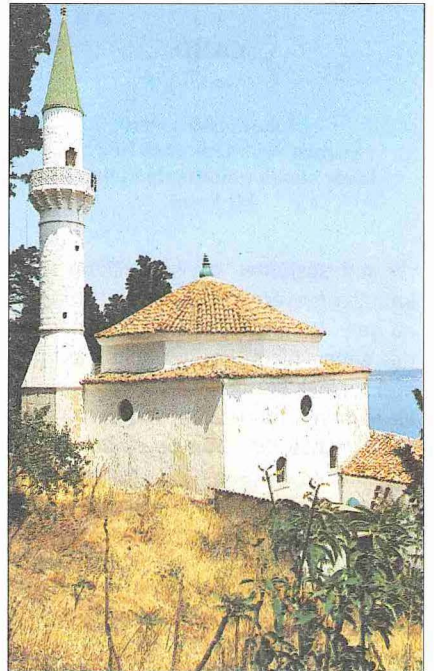
Câhidî Ahmed Efendi'ye nisbet edilen Câhidiyye tarikatı, şeyhin vefatından sonra oğlu Abdüllatif Efendi tarafından sürdürülmüştür. Tarikatın XVIII. yüzyılda Çanakkale, Bursa ve Edirne çevresinde yaygın olduğu, ancak İstanbul'a ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Halifelerinden Muslihuddin Karamânî, Uşşâkiyye'nin Muslihiyye şubesinin kurucusudur (Harîrîzâde, II, 292^b). Bir başka halifesi olan Şeyh Ali Efendi'nin müridi Bursalı Şeyh Muhyiddin Efendi (ö. 1091/1680), Câhidiyye tarikatını Bursa'da kurduğu Üçkozlar Dergâhı'nda temsil etmiş (Şeyhî, I, 576), bu dergâh son dönemlere kadar faaliyetini sürdürmüştür.

Hüseyin Vassâf'ın, Çanakkale'de uzun yıllar Kılâ'-ı Müstahkeme teşkilâtında görev yapan Seyyid Paşa'dan aktardığı tarikatla ilgili bilgilere göre Câhidiyye mensupları XIX. yüzyılın başlarından itibaren Câhidî'nin takip ettiği Sünnî çiz-

giden uzaklaşarak Bektaşîleşmişler ve sayıları giderek azalmıştır. XX. yüzyılın başlarında Câhidiyye'nin tamamen ortadan kalktığı anlaşılmaktadır (*Sefîne*, IV, 253).

Eserleri. 1. *Divan*. Yunus Emre'yi takip eden mutasavvıf halk şairlerinden olan Câhidî'nin divanı, çoğu hece vezniyle yazılmış 100 kadar gazel-ilâhî tarzında şiirden meydana gelir. Vezin ve kafiyeğe önem vermeksizin duygu ve düşüncelerini ifade eden şairin, "Bir değirmendir bu dünya öğütür bir gün bizi" mısraını ihtiva eden meşhur şiiri, evic ve acem makamlarında ilâhî olarak bes-telenmiştir. Çağdaş şair ve yazarlardan Cahit Zarifoğlu (ö. 1987), fikrî yazı ve denemelerini derlediği eserine Câhidî'den ilham alarak *Bir Değirmendir Bu Dünya* (İstanbul 1985) adını vermiştir. Divanın yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 796). M. Halid Bayrı eserin kendisinde de bir nüshası olduğunu söyler. 2. *Kitâbü'n-Nasîha*. Tasavvufa ilgili genel bilgileri, sülûk âdâb ve erkânını, müellifin çeşitli sözlerini ihtiva eden eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmaktadır (İbrâhim Efendi, nr. 350; Yazma Bağışlar, nr. 2141).

Câhidî Ahmed Efendi Camii ve Türbesi - Kilitbahir / Çanakkale

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 146, 576; Ahmed Ziyâeddin, *Gülzâr-ı Sulehâ Vefeyât-ı Urefâ*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan, nr. 1018/2, vr. 97^b; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 163; Osmanlı Müellifleri, I, 53-54, 148; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1332, s. 100; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, IV, 252-253; Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, I, Şarkiyat Araştırma Merkezi Ktp., "Câhidî" md.; *Tomar-Halvetiyye*, s. 108, 110-111; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, 292^b; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 894; M. Halid Bayrı, "Cahidî", *TFA*, sy. 58 (1954), s. 874-875; *TDEA*, II, 6.

NİHAT AZAMAT

CÂHİDİYYE

(جامديه)

Halvetiyye-Uşşâkiyye tarikatının
Câhidî Ahmed Efendi'ye
(ö. 1070/1659-60)
nisbet edilen bir kolu
(bk. CÂHİDÎ AHMED EFENDİ).

CÂHİLİYE

(الجاهلية)

Özel olarak Araplar'ın
İslâm'dan önceki dinî ve sosyal
hayat telakkilerini, genel olarak da
kişilerin ve toplumların günah ve
isyanlarını ifade eden bir terim.

Cehl kökünden türetilmiş olup eski sözlüklerde bu kelimeye ilmin zıddı olarak genellikle "bilgisizlik" anlamı verilir (Cevherî, *eş-Şihâh*, "chl" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "chl" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "chl" md.). Râgıb el-İşfahânî chehlin üç değişik anlamından söz ederek "nefsin bilgiden yoksun olması" şeklindeki ilk anlamın kelimenin asıl mânası olduğunu ifade eder. Diğer iki anlamı ise "bir konuda doğru olanın tersine inanma" ve "bir konuda yapılması gerekenin tersini yapma"dır (*el-Müfredât*, "chl" md.). Câhiliye (câhiliyye) kelimesi şekil bakımından ism-i mensub veya yapma (mec'ul) mastardır. İsm-i mensub olarak "cahile ait, cahile özgü, cahilce" gibi mânalara gelen câhilî ve bunun münnesisi olan câhiliyye, sıfat tamlamaları içinde kullanılır. Ancak İslâm'dan önceki dönemi ifade etmek üzere Kur'an ve hadislerde, diğer İslâm literatüründe yaygın olarak kullanıldığı şekliyle câhiliyye, câhil kelimesine -iyyet ekinin ilâvesiyle elde edilen yapma bir masdardır. Bu durumda tek başına veya isim tamlaması içinde kullanılabilir.

İslâmî dönemde ortaya çıkmış bir terim olan câhiliye, gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde Araplar'ın İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirdekinden ayırt etmek için kullanılmıştır. Bu sebeple genellikle Araplar'ın İslâm'dan önceki dönemine "Câhiliye" veya "Câhiliye çağı" (asr-ü'l-câhiliyye), o dönemde yaşayan şairlere de "Câhiliye şairleri" (şuarâü'l-câhiliyye) denilir.

Hız. Peygamber'in ashabı câhiliye kelimesiyle İslâm öncesini, yani milâdî 610 yılında vahyin inmeye başlamasından önce yaşadıkları devri kastediyorlardı. Onlar müslüman olduktan sonra bu devirle ilgili hatıralarını, inançlarını, tutum ve davranışlarını anlatırken veya Hız. Peygamber'e o dönemde yaptıkları işlerin İslâm'daki hükmünün ne olduğunu sorarken çoğunlukla bu kelimeyi kullanmışlardır.

Kur'an-ı Kerim'de, Mekke devrinde nâzil olan âyetlerde câhiliye kavramının kullanılmamış olmasına bakarak bu terimin o devirde henüz yerleşmemiş olduğu düşünülebilir. Buna karşılık Medine döneminde inen dört âyetinde câhiliye kelimesi geçmektedir. Nüzûl sırasına göre bu kelimenin ilk defa içinde geçtiği Âl-i İmrân sûresinin 154. âyetinde, bazı münafıkların Allah hakkındaki yanlış düşüncelerinin "Câhiliye zannı"na benzediği belirtilerek câhiliye kelimesi İslâm öncesini ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Nüzûl sırasına göre câhiliye teriminin geçtiği ikinci âyetinde Hız. Peygamber'in hanımları, "İlk Câhiliye devrindeki kadınlar gibi açılıp saçılmayın" (el-Ahzâb 33/33) şeklinde ikaz edilirken yine İslâm öncesi döneme işaret edilmiştir (aş. bk.). Üçüncü âyetinde "Câhiliye taassubu" (hamiyyetü'l-câhiliyye) üzerinde durulmaktadır. Burada Hudeybiye Antlaşması sırasında (6/628) müşriklerin ve Hız. Peygamber'le müslümanların içinde bulundukları farklı ruh halleri tasvir edilirken, "O zaman kâfirler kalplerine taassubu, Câhiliye taassubunu yerleştirmişlerdi; Allah da Resûl-ü'ne ve müminlere sükûnetini indirdi ve onları takvâ sözü (kelime-i şehâdet) üzerinde sabit kıldı" buyurulmuştur (el-Feth 48/26). Bu âyetinde Câhiliye çağıının taassup ve barbarlığına, müşrik toplumun hayatına hâkim olan şiddet, kin ve nefrete işaret edilmektedir. Câhiliye kelimesinin yer aldığı dördüncü âyetinde ise, "Yoksa onlar Câhiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir toplum için hükümlerini Allah'tan daha güzel kim vardır?" (el-Mâide 5/50) şeklinde yine İslâm öncesi döneme, o dönemin insanlar arasında farklı uygulamalarda bulunan haksız ve zalim

idaresine dikkat çekilmektedir. Câhiliye kelimesi birçok hadiste de kullanılmıştır (aş. bk.).

Araplar'ın İslâm'dan önceki tarihlerinin câhiliye kelimesiyle ifade edilmesi nin sebepleri araştırılırken onların hayat tarzına bedeviliğin hâkim olması, çevrelerinde yaşayan insanlara göre medeniyet bakımından geri kalmaları, bilgisizlik ve gaflet içerisinde göçebe ve yarı göçebe hayatı yaşayan kabile topluluklarından oluşan, kayda değer önemli bir tarihleri olmayan, puta tapan, kötülük yapmalarını önleyen bir dine, bir peygambere ve semavî bir kitaba sahip bulunmayan insanlar olmaları gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Eskiden beri kabul edilen bu anlayışa göre Câhiliye çağı "bilgisizlik çağı" demektir; İslamiyet ise aydınlanma ve bilgi devridir ve bu anlamda Câhiliye çağının karşıtıdır. Buna karşılık başta şarkiyatçı Goldziher olmak üzere modern araştırmacıların çoğu, eskiden beri kabul edilen "bilgisizlik çağı" şeklindeki bu anlayışa Câhiliye çağı şairlerinden, Kur'an ve hadis gibi ilk İslâmî kaynaklardan örnekler vererek yeni bir yorum getirmişlerdir. Onlara göre, eski Arap şiirinde "cehl" "ilm" in zıddı olarak da kullanılmakla birlikte bu kelimenin ikinci derecedeki anlamıdır. Câhiliye'yi "barbarlık dönemi" olarak anlaşıp tercüme eden Goldziher, Hız. Peygamber'in İslâm'ı barbarlığın karşıtı olarak açıklamış olduğunu hatırlatır ve bu anlamdaki câhiliyenin asıl karşıtının hilim (hilm) olduğunu belirtir. Hilim kelimesi "metanet, güç, fizikî bütünlük ve sağlık, teennî, sükûnet, bağışlama, yumuşak huyluluk, ahlâk ve karakter sağlamlığı, fazla duygusal olmama, ihtiyaç ve ılımlılık" gibi mânalara gelir. Buna göre halîm, günümüzde "medenî insan" diye adlandırılan kişidir. Bunun zıddı olan cahil ise "azgın, arzularının esiri, hayvanî içgüdülerini takip eden, vahşi, şiddet taraftarı ve acelecî bir karaktere sahip" yani "barbar kimse"dir. Bu anlamdaki Câhiliye, barbarlık ve vahşetin hüküm sürdüğü dönemdir. Cahiliye devri Arapları Allah'ı hakkıyla bilmedikleri, O'na şeksiz ve şirksiz iman etmedikleri, gerek ferdi gerekse içtimai hayat itibarıyla bilgiden, nizamdan, sulh ve sükûndan uzak oldukları, güçlü ve asil sayılanları daima haklı kabul ettikleri ve adaletten yoksun bir hayat yaşadıkları için bu döneme Câhiliye denilmiştir. Eski Arap şiirinde chehlin "şiddet, saldırganlık ve barbarlık" anlamında kullanıldığını, hatta yerine göre bunun bir fazilet sayıldığını